

Марта САВЧАК, студентка 3 курсу
e-mail: martasavchakkk@gmail.com
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

УКРАЇНСЬКА ДЕМОНОЛОГІЯ У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (НА ОСНОВІ ТВОРІВ "ПРИЧИННА", "УТОПЛЕНА")

У статті здійснено аналіз демонологічних мотивів у творчості Тараса Шевченка на матеріалі його балад "Причинна" та "Утоплена". Народна демонологія посідає важливе місце в поетичному світі митця, адже образи русалок, відьом, потойбічних духів і трагічних душ не лише відтворюють фольклорні уявлення, а й виконують символічно-психологічну функцію. Зауважено, що балади Шевченка є одним із перших прикладів органічного поєднання літературної традиції з архаїчними віруваннями українців. Відзначено, що у творі "Причинна" образ русалок уособлює межу між світом живих і мертвих, водночас відображаючи трагедію дівчини, позбавленої кохання й підтримки громади. Натомість в "Утоплений" акцент зміщено на трагічну жіночу долю й моральні наслідки соціальної несправедливості, що трансформуються у демонологічний мотив перетворення на русалку. Простежено, що демонологічні образи в баладах не подаються як самодостатні фантастичні істоти, а стають художніми маркерами психологічного стану героїв та символами народного світогляду. Аргументовано, що Шевченко, використовуючи народні демонологічні уявлення, надає їм нового сенсу: вони слугують не лише поясненням незбагненого, а й інструментом осмислення моральних і соціальних проблем. У роботі також наголошено, що інтерпретація демонологічних мотивів у творчості Шевченка сприяє кращому розумінню його поезики, де поєднано елементи фольклорної символіки й глибокий ліричний зміст.

Ключові слова: Тарас Шевченко, демонологія, фольклор, русалки, "Причинна", "Утоплена", символіка, психологізм.

Народна демонологія як складова фольклорної спадщини українського народу відіграє важливу роль у формуванні національного світогляду. Особливо яскраво вона виявляється в художній літературі, де образи русалок, мавок, відьом, лісовиків, чортів та інших демонологічних істот набувають не лише символічного, а й глибоко емоційного змісту. В умовах зростання зацікавлення етнокультурними витоками української ідентичності спостерігається активне повернення до архаїчних форм світосприйняття, зокрема й до демонологічних мотивів у мистецтві слова. Одним із перших українських авторів, який поєднав поетичну традицію із демонологічними образами, став Тарас Шевченко.

Творчість Т. Шевченка демонструє тісний зв'язок з народною міфологією: у його баладах демонологічні персонажі не лише ілюструють народні уявлення, а й відображають трагічні людські долі, моральні конфлікти та психологічні стани. У баладах "Причинна" та "Утоплена" поет не просто відтворює фольклорні мотиви, а надає їм філософського змісту. Це свідчить про глибоку інтеграцію фольклорного матеріалу в авторську художню систему. Вивчення демонології у творчості Шевченка відкриває нові горизонти для розуміння його поезики, а також ролі національного фольклору в українській літературній традиції.

Демонологія як складова частина народного світогляду українців є надзвичайно різноманітною і глибоко вкоріненою в культурну традицію. Вона охоплює систему уявлень про надприродних істот – демонів, чортів, русалок, відьом, тощо, які, на думку наших предків, активно втручалися в життя людей. Ці уявлення були способом осмислення навколишнього світу, пояснення природних явищ, соціальних подій і людської долі. Формуючись на основі міфологічних уявлень дохристиянської доби, демонологія зазнала істотного трансформування під впливом християнства, але не втратила своєї самобутності, зберігши численні елементи язичницьких вірувань.

Значний внесок у вивчення української демонології зробили, зокрема, такі дослідники, як В. Гнатюк, який у праці "Нарис української міфології" систематизував вірування щодо духів, демонів та інших надприродних істот, І. Нечуй-Левицький, який

у своїй праці "Світогляд українського народу" глибоко проаналізував уявлення селян про сили добра і зла, їх взаємодію та вплив на повсякденне життя, а також Ф. Рильський, В. Антонович та інші. Їхні дослідження залишаються основоположними джерелами для вивчення української народної демонології.

Згідно з народними віруваннями, демони не були однозначно злими: їхня природа визначалася не лише ворожістю, а й складністю й амбівалентністю. Наприклад, домовик міг як допомагати господареві, так і карати його за недбалість. Відьми могли шкودити, але водночас виступати носіями глибокого знання. Русалки, з одного боку, вважалися небезпечними духами води, здатними залоскотати до смерті, з іншого – уособленням жіночої краси, журби й втраченої любові. Така полярність демонічних образів відображала реалії сільського життя, в якому добро і зло часто поєднувалися, а незрозуміле отримувало надприродне тлумачення.

В основі української демонології лежить уявлення про двосвітність світу: існування видимого, земного буття й невидимого, потойбічного, де мешкають духи. Ця межа між світами легко порушується в певні періоди: на Купала, у ніч на Різдво, під час Великодня чи Зелених свят. У ці дні нечиста сила нібито набирає особливих сил, а людина – найбільш вразлива до її впливу. Саме в такі моменти у фольклорі розгортаються найбільш драматичні події, в яких демонічне вторгається в людське життя.

Особливе місце в українських народних уявленнях посідали душі померлих, що не знайшли спокою: самогубці, нехрещені діти, загиблі не своєю смертю. Вважалося, що такі душі стають русалками, упирями, перелесниками. Через такі уявлення українці вибудовували систему моральних обмежень: наприклад, самогубство засуджувалося не лише з релігійних причин, а й через страх перед можливим перетворенням душі на нечисту істоту.

Ці уявлення не залишилися винятково у фольклорному середовищі, а набули глибокого художнього осмислення в літературі. Зокрема, творчість Тараса Шевченка яскраво демонструє, як народна демонологія інтегрувалася в поетичну систему митця. Шевченко не лише використовує демонологічні

мотиви для побудови художнього світу, а й трансформує їх відповідно до емоційного змісту поезії. У його віршах міфологічні образи стають алегоріями духовного стану персонажів, символами втрати, туги, кохання й смерті. Це виявляє глибинну функцію демонології в культурі: не просто пояснювати незрозуміле, а емоційно осмислювати драматичні ситуації людського існування.

Таким чином, демонологічні уявлення українців виступають не лише як елемент архаїчного світогляду, а як важливий культурний код, який формував моральні норми, пояснював соціальні явища, структурував щоденну поведінку і водночас надавав глибокого символізму літературній творчості. Вони стали не лише спадком народної уяви, а й активним засобом художнього висловлення, зокрема у творчості Тараса Шевченка, де світ демонів і духів органічно зливається з реальністю українського буття.

Демонологічний світ українського фольклору надзвичайно різноманітний та багатогранний. Одними з найпопулярніших в Україні є міфи про русалок, зокрема, й у Шевченка вони згадуються найбільше.

Згідно з народними віруваннями, русалки – це істоти жіночої статі, що населяють водні простори. Вони виринають на поверхню під покровом місячного саява, граючись з хвилями. Уявлення про них малюють образ прекрасних жінок, з обличчями, що випромінюють світло, подібне до місячного, та тілами, білими, як сніг. Їх довге волосся спадає на плечі, а зустріч з чоловіком може стати фатальною, адже русалки, обійнявши його, можуть залоскотати до смерті.

В українській міфології русалки є одним з найпоширеніших образів. Вони можуть поставати в різних формах: молодих дівчат, зрілих жінок або душ нехрещених дітей. Їх описують як вродливих істот з довгим руським або зеленим волоссям, що сягає колін, одягнених у прозорі сорочки або дівочі вбрання, прикрашені вінками з осоки та трав. Здалеку вони не відрізняються від звичайних людей.

М. Максимович виділяє три основні типи русалок: первісні, корінні русалки, дівчата-семилітки та русалки-німфи. Перші

постають як дорослі дівчата з блідим обличчям і довгим русим волоссям, що живуть у водах Дніпра. До цієї ж категорії належать дівчата, які втопилися або наклали на себе руки, їх відрізняє довге зелене волосся. До другого типу належать душі дітей, які померли без хрещення. Вони мають русяве кучеряве волосся і одягнені в білі сорочки без поясів. (Назва пов'язана з повір'ям, що на Поділлі нехрещені діти через сім років перетворюються на русалок або мавок.) До третього типу належать морські русалки, що не є типовими образами української міфології.

У традиційних віруваннях русалки представлені різними статеві-віковими категоріями: діти, дівчата, жінки, старі, хлопчики, юнаки та чоловіки. Це пояснюється тим, що русалками стають люди, які померли на Русальному тижні, народжені в цей період, а також ті, хто втопився на Трійцю або протягом Русального тижня. Часто їх описують одягненими в похоронний одяг. Образ русалки-дитини є особливо поширеним. Їх називають потерчатами або страдчатами. Ними стають діти, народжені поза шлюбом і вбиті матір'ю, або душі ненароджених дітей, що загинули внаслідок абортів.

У творчості Т. Шевченка, як і в українській літературі загалом, вік русалки чітко визначений. В одних творах вони постають як малі діти, в інших – як молоді, вродливі дівчата.

В. Гнатюк, своєю чергою, у праці "Нарис української міфології" описує русалок по-іншому: як маленьких, немов ляльки, міфічних істот, що мають здатність змінювати свою зовнішність, перетворюючись на різних тварин, наприклад, на щура.

Згідно з народними уявленнями, вважалося, що русалки можуть трансформуватися в білок, щурів і жаб, які сидять на містках, де жінки перуть білизну. Русалок поділяли на дві групи: з іменами та без імен. Ті, яким мати давала ім'я, звалися іменними, а ті, яким не давала, – безіменними. Жили вони у воді, доки не збереться їх сорок сороків. Після цього іменні русалки піднімалися на небо, а безіменні залишалися у воді до Судного дня. Русалки, як вважалося, іноді ховалися в заростях, чекаючи на дівчат, які рано-вранці йдуть до води. Вони раптово з'являлися перед ними, ставлячи запитання: "Полин чи петрушка?".

Якщо дівчина відповідала "полин", русалки зникали, але якщо "петрушка" – вони починали лоскотати її та тягнули у воду.

Українська демонологія, сформована на перетині язичницьких вірувань і християнських уявлень, є складною і багатошаровою системою, що відображає світогляд, моральні норми та психологічні настрої народу. Її персонажі – русалки, мавки, лісовики, домовики, відьми, чорти – не лише уособлюють страхи і надії, а й виступають символами взаємозв'язку людини з природою, потойбіччям і власною душею. Завдяки працям таких дослідників, як В. Гнатюк, І. Нечуй-Левицький, М. Максимович та ін., ця демонологічна система була систематизована й осмислена як частина культурної спадщини. Водночас у художній літературі, зокрема в творчості Тараса Шевченка, демонологічні образи набувають алегоричної глибини, стаючи інструментом емоційного й символічного осмислення людського буття. Таким чином, українська демонологія постає не лише як архаїчний релікт, а як жива культурна матриця, що впливає на мистецтво, мораль та національну ідентичність.

Балада Тараса Шевченка "Причинна" посідає особливе місце не лише у творчості Кобзаря, а й в українській літературі загалом. Це один із ранніх творів поета, написаний у 1837 році, ще до його визволення з кріпацтва. Саме ця балада, за спогадами сучасників, справила значне враження на Карла Брюллова і стала поштовхом до його рішення викупити молодого Шевченка з неволі.

"Причинна" насичена образами та символами. Уже в перших строфах балади Шевченко майстерно створює мізансцену, що символізує межу між світами. Похмурий пейзаж – розбурханий Дніпро, сердитий вітер, що гне верби, блідий місяць, який то виринає, то потопає, – готує читача до зустрічі з потойбіччям. Однак ключовими для розуміння демонологічного контексту є рядки: "Ще треті півні не співали, / Ніхто нігде не гомонів, / Сичі в гаю перекликались, / Та ясен раз у раз скрипів" (Шевченко, 2001, с. 73).

Кожен образ тут має глибоке фольклорне значення: треті півні – у народних повір'ях це час, коли нечиста сила втрачає

свою владу і змушена зникати, тож відсутність їхнього співу на початку балади підкреслює, що події розгортаються саме у час панування нечисті; сич – в українській традиції є птахом, що символізує темряву та смерть; його крик провіщає біду або загибель; ясен – у слов'янській міфології шанували як провідника між світом людей та світом надприродних істот. Така чітко вибудована експозиція одразу занурює читача, де межа між реальним і надприродним розмита.

Центральним демонологічним образом балади є причинна дівчина. Слово "причинна" винесене в назву балади і традиційно перекладається як "божевільна", "одержима", "зачарована". Проте розмовне значення цього слова в українській мові значно ширше: воно вказує на стан, спричинений ворожінням або чаклунством, як і в Шевченка: "Так ворожка поробила, / Щоб менше скучала" (Шевченко, 2001, с. 73).

Глибший аналіз тексту дозволяє реконструювати більш жорстку драму, що розгортається "за кадром" балади. Дівчина є сиротою, можливо, наймичкою, і вступила у позашлюбний зв'язок з козаком, який її покинув рік тому. Фрази про те, що вона "одна, як та пташка в далекім краю" і боїться, що "люде чужії її засміють", вказують на її соціальну вразливість та страх перед ганьбою.

Ключовим моментом для реконструкції є фраза "Торік покинув". Якщо події розгортаються наприкінці травня – на початку червня (час Русального тижня), то з моменту розлуки минуло щонайменше пів року. Це дає підставу для гіпотези дослідника О. Суркова про вагітність дівчини. Її відсутність ознак вагітності (лазіння по дереву) свідчить про те, що вона звернулася до ворожки не лише для того, щоб "зняти сум", а й для переривання вагітності.

Після затишшя природи, коли Дніпро заспокоюється, а місяць яскраво сяє, на сцену виходять русалки. Відчувши дівчину, вони кидаються до неї і починають лоскотати. "Залоскотання" як спосіб вбивства, ймовірно, є евфемізмом, що позначає задушення. Таким чином, дівчина стає жертвою нечистої сили, до якої її привів гріх і відчай.

Фінал балади "Причинна" є кульмінацією трагедії, де сили природи та демонологічні мотиви переплітаються з людською драмою, залишаючи глибокий слід у свідомості читача.

Поява козака, який повертається, є ще одним трагічним витком сюжету. Відчуваючи недобре, козак спочатку побоюється зради дівчини; побачивши ж її мертвою – "Зареготавсь, розігнався – / Та в дуб головою!" (Шевченко, 2001, с. 77). Шевченко підкреслює непереборну трагічність події. Важливо, що козак звинувачує не Бога, а "них" – тобто людей, які відправили його в далеку подорож.

Фінал балади описує поховання закоханих, що має особливе значення в контексті українських народних вірувань: "Поховали громадою / Як слід, по закону. / Насипали край дороги / Дві могили в житі" (Шевченко, 2001, с. 78). Те, що їх поховали "громадою" та "край дороги", свідчить про те, що сільська громада вважала їх самогубцями, а отже, їм не належало бути похованими на освяченій церковній землі. За церковним законом самогубство є тяжким гріхом. Над могилами замість хрестів висаджують дерева, що є характерним для народно-язичницької традиції: "Посадили над козаком / Явір та ялину, / А в головах у дівчини / Червону калину" (Шевченко, 2001, с. 78). Прикметним є символізм цих дерев: явір (білий клен) вважається символом смутку, передчасної кончини молодії людини; ялина – у слов'янській фольклорній традиції не є "різдвяним деревом", а радше асоціюється з лісовою нечистю; існував звичай ховати самогубців між двома ялинами обличчям вниз, що підкреслює "нечистий" характер їхньої смерті; калина – традиційний символ української культури, що може означати жіночу красу, дівочу долю, але також і трагічну долю, сум.

Завершальні строфи балади знову повертають нас до містичної атмосфери: зозуля продовжує "кувати" над могилами, а соловей щебетати, ніби зберігаючи пам'ять про трагедію. Однак знову з'являється мотив місяця, що сходить, і русалок, що виходять з Дніпра. Це циклічне повторення підкреслює вічний характер присутності нечистої сили у світі. Фінал створює відчуття нерозривного зв'язку між світом живих і світом мертвих, де містичні сили постійно нагадують про себе.

У баладі "Утоплена", створеній у грудні 1841 року в Санкт-Петербурзі, Тарас Шевченко порушив моральні проблеми, які раніше не були досліджені в романтичній поезії. Сюжет балади відображає народні уявлення про потойбічне життя, але Шевченко вносить свої корективи в традиційний погляд. Усі персонажі балади – дівчина, закоханий у неї рибалка та мати – перетворюються на русалок. Відомий фольклорист С. Мишанич зазначає, що створений Шевченком образ рибалки, який став русалкою, не є типовим для центральноукраїнської традиції, і малоймовірно, що поет запозичив його з балад карпатського циклу. Шевченко, ймовірно, використовував елементи народної міфології, але інтерпретував їх по-своєму, створюючи унікальний образ.

Вводячи читача в сюжет і локацію твору, автор являє образи, пов'язані з потойбічним світом. Зокрема, зустрічаємо образ осоки, пов'язаний із русалками, які, вважається, традиційно живуть у річках, озерах і болотах: "Вітер в гаї не гуляє – / Вночі спочиває; / Прокинеться – тихесенько / В осоки питає" (Шевченко, 2001, с. 202). У наступних рядках: "Хто се, хто се по сім боці / Чеше косу? хто се?.. / Хто се, хто се по тім боці / Рве на собі коси?.." (Шевченко, 2001, с. 202) – автор говорить про чесання коси: згідно з віруваннями, русалки любили розчісувати своє довге волосся, сидючи на березі водойм. І далі, означуючи час доби описуваних подій, натякає, що йдеться про нічну пору, передсвітанкову, коли мають владу нечисті сили.

Відтак Т. Шевченко вводить нас у контекст історії про "вдову...білолицю, карооку і станом високу", що, "без сорома" породивши дочку, віддала її на виховання чужим людям. Сама ж "З жонатими, з парубками / Піла та гуляла" (Шевченко, 2001, с. 203). У часі зростання доньки персонаж матері набуває все більше демонічних рис. Бачачи в дочці суперницю, вона виголошує їй прокльони, що, згідно з народним світоглядом, можуть мати містичні наслідки.

На тлі зловісної матері Ганна сприймається як символ чистоти: "Катувала, мордувала, / Та не помагало: / Як маківка на городі, / Ганна розцвітала; / Як калина при долині / Вранці під росою" (Шевченко, 2001, с. 204); "Так Ганнуса червоніла, / Милася

сльозою. / "Заворожена!.. стривай же!" / Шепче люта мати" (Шевченко, 2001, с. 204). Звертання "заворожена" виявляє народне уявлення про чаклунство: якщо дівчина надто гарна, то вважалось, що це може бути результатом магії.

Прагнучи звести зі світу доньку, мати звертається до нечистої сили: "Найшла відьму, / І трути достала, / І трутою до схід сонця / Дочку напувала..." (Шевченко, 2001, с. 204) – та це не допомагає. У фольклорі трапляється мотив, коли чарівні зілля не діють через сильний внутрішній дух жертви.

Не спиняючись на цьому, мати робить чергову спробу погубити доньку: "Душно мені; ходім, дочко, / До ставка купатись" (Шевченко, 2001, с. 204). У літературі вода часто використовується для позначення переходу та трансформації. Вона може символізувати вступ до нового етапу життя чи очищення від старого або стає сполучною ланкою між різними світами та станами буття, як і в цьому разі.

Кульмінаційним моментом балади є вбивство матір'ю доньки: "Кинулася до Ганнусі / І в коси впилася. / "Мамо! мамо! що ти робиш?" / Хвиля роздалася" (Шевченко, 2001, с. 205). У фольклорі вода часто "забирає" не лише тіло, а й душу. Ставок реагує, як жива істота, – кипить, стогне: "Хвиля роздалася / Закипіла, застогнала – / І обох покрила..." (Шевченко, 2001, с. 205). Це типовий прийом у демонологічній поезії; вода тут виступає не просто тлом, а провідником у потойбіччя.

За сюжетом рибалонька, який спостерігав за цим, кидається у воду, щоб врятувати Ганнусю, та не встигає, відтак слідує за дівчиною: "Довго плакав рибалонька: / «Нема в мене роду, / Нема долі на сім світі, / Ходім жити в воду!»" (Шевченко, 2001, с. 206). У народній уяві втопленики йдуть у воду "жити", бо вода – нове місце існування, потойбіччя.

Обернені на русалок, мати, її донька Ганнуса та рибалка продовжують своє тривання. Якщо Ганна по смерті знаходить спокій, то образ матері постає жахливим: "Впливає з води мати, / Сяде по тім боці; / Страшна, синя, розхристана / І в мокрій сорочці, / Мовчки дивиться на сей бік, / Рве на собі коси..." (Шевченко, 2001, с. 206). Образ матері, типовий для демонології, – синя, розхристана, мокра – нагадує класична утопленицю або

відьму; вона нескінченно переживає власний злочин, звідси – мотив вічної муки.

Зрештою, композиція замикається: "Серед ночі в гаї. / Тільки вітер з осокою / Шепче: «Хто се, хто се / Сидить сумно над водою, / Чеше довгі коси?»" (Шевченко, 2001, с. 206). Вічне повторення драми – типовий мотив демонологічного зачарованого місця.

Отже, у баладі "Утоплена" Шевченко майстерно використовує народні міфи та вірування, щоб створити глибокі та багатогранні образи, які відображають як красу, так і трагедію людського життя. Особливо вражає образ матері. Мати не викликає жалю, а її дії нагадують відьомські ритуали: "од злості німіє", "то жовтіє, то синіє", "з рота піна", "мов скажена, рве на собі коси". На відміну від народних балад, де жінки вбивають немовлят, у Шевченка дочка вже доросла, що підсилює трагізм ситуації.

Поет майстерно використовує символіку води, яка у фольклорі часто асоціюється з потойбіччям і трансформацією. В "Утоплений" вода стає місцем трагедії та перетворення на русалок. Шевченко також використовує інші фольклорні мотиви – такі, як чаклунство, віра в силу слова та демонологічні образи, щоб створити неповторну атмосферу.

Важливо зазначити, що Шевченко творчо переосмислює народні вірування. Він додає власні мотиви та інтерпретації, створюючи унікальні образи, які відображають його бачення світу.

"Утоплена" – це не просто історія про русалок, а глибока психологічна драма. Шевченко досліджує теми материнської любові, заздрості, помсти та відчаю. Він показує, як людські пристрасті можуть призвести до трагедії та перетворити людей на потойбічних істот.

Українська демонологія сформувалася на основі язичницьких вірувань і, трансформувавшись під впливом християнства, залишилась важливою частиною світогляду народу. Її образи виконували не лише пояснювальну та виховну функції, а й стали джерелом для літератури.

Отже, українська демонологічна традиція суттєво вплинула на творчість Т. Шевченка. У баладах "Утоплена" та "Причинна"

поет не лише використовує народні мотиви, а й переосмислює їх. В "Утоплений" образ русалки стає символом трагедії й материнської жорстокості, а в "Причинний" демонологія відображає внутрішній світ дівчини, змученої коханням і осудом. Такі образи допомагають Шевченкові осмислювати моральні, соціальні та психологічні проблеми. Він органічно вплітає їх у власну естетику, розкриваючи глибину людської душі та конфліктів. Потойбіччя у його баладах – не лише світ міфічних істот, а й метафора людського відчаю й самотності.

Список використаних джерел

Войтович, В. М. (2005). *Міфи та легенди давньої України*. Навчальна книга. Богдан.

Галайчук, В. (2016). *Українська міфологія*. Клуб сімейного дозвілля.

Гамаш, А. (1999). Інтерпретація фольклорного образу відьми в українській літературі XIX ст. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 27.

Гнатюк, В. (2000). *Нарис української міфології*. Інститут народознавства НАН України.

Гнатюк, В. (1991). Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків. *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія* (А. П. Пономарьов, Т. В. Косьміна, О. О. Боряк, Упоряд.). Либідь.

Давидюк, В. Ф. (1992). *Українська міфологічна легенда*. Світ.

Давидюк, В. (2005). *Первісна міфологія українського фольклору*. Волинська обласна друкарня.

Іванов, П. (1991). Народні оповідання про відьми та упирі. *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія* (А. П. Пономарьов, Т. В. Косьміна, О. О. Боряк, Упоряд.). Либідь.

Іларіон (Митрополит) (1965). *Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія*.

Крижанівський, О. (1994). *Українська міфологія: міфи, легенди, вірування*. Либідь.

Нечуй-Левицький, І. (2003). *Світогляд українського народу. Ескіз української міфології*. 2-ге вид. Обереги.

Рильський, Ф. (1991). До вивчення українського народного світогляду. *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія* (А. П. Пономарьов, Т. В. Косьміна, О. О. Боряк, Упоряд.). Либідь.

Шевченко, Т. Г. (2001). *Повне зібрання творів: у 12 томах. Т. 1*. (М. Г. Жулинський та ін., Ред.). Наукова думка.

References

Voitovych, V. M. (2005). *Myths and Legends of Ancient Ukraine*. Navchalna Knyha "Bohdan" [in Ukrainian].

Halaychuk, V. (2016). *Ukrainian Mythology*. Family Leisure Club [in Ukrainian].

Hamash, A. (1999). *Interpretation of the Folkloric Image of the Witch in Ukrainian Literature of the 19th Century*. *Bulletin of Lviv University. Philological Series*, 27 [in Ukrainian].

Hnatyuk, V. (2000). *Outline of Ukrainian Mythology*. Institute of Ethnology, NAS of Ukraine [in Ukrainian].

Hnatyuk, V. (1991). Remnants of the Pre-Christian Religious Worldview of Our Ancestors. In: *Ukrainians: Folk Beliefs, Superstitions, Demonology*. (A. P. Ponomarov, T. V. Kosmina, O. O. Boriak, Eds.). Lybid [in Ukrainian].

Davydiuk, V. F. (1992). *The Ukrainian Mythological Legend*. Svit. [in Ukrainian].

Davydiuk, V. (2005). *The Primitive Mythology of Ukrainian Folklore*. Volyn Regional Printing House [in Ukrainian].

Ivanov, P. (1991). Folk Tales about Witches and Vampires. In: *Ukrainians: Folk Beliefs, Superstitions, Demonology* (A. P. Ponomarov, T. V. Kosmina, O. O. Boriak, Eds.). Lybid [in Ukrainian].

Ilarion (Metropolitan) (1965). *Pre-Christian Beliefs of the Ukrainian People: A Historical-Religious Monograph*. Winnipeg [in Ukrainian].

Kryzhanivskiy, O. (1994). *Ukrainian Mythology: Myths, Legends, Beliefs*. Kyiv: Lybid. 1994 [in Ukrainian].

Nechui-Levytskyi, I. (2003). *The Worldview of the Ukrainian People. An Outline of Ukrainian Mythology*. 2nd ed. Oberehy [in Ukrainian].

Rylsky, F. (1991). *On the Study of the Ukrainian Folk Worldview*. In: *Ukrainians: Folk Beliefs, Superstitions, Demonology* (A. P. Ponomarov, T. V. Kosmina, O. O. Boriak, Eds.). Lybid [in Ukrainian].

Shevchenko, T. H. (2001). *Complete Works in 12 Volumes. Vol. 1*. (M. H. Zhulynskiy et al., Eds.) Naukova dumka [in Ukrainian].

Отримано редакцією збірника / Received: 30.06.25

Прорецензовано / Revised: 04.07.25

Схвалено до друку / Accepted: 03.11.25

Marta SAVCHAK, 3rd-year student

e-mail: martasavchakkk@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

UKRAINIAN DEMONOLOGY IN THE WORKS OF TARAS SHEVCHENKO (BASED ON THE BALLADS "PRYCHYNNA" AND "UTOPLENA")

The article analyzes demonological motifs in the works of Taras Shevchenko, focusing on his ballads "Prychynna" and "Uto plena". It is shown that folk demonology occupies an important place in the poet's artistic world, as the images of rusalkas, witches, otherworldly spirits, and tragic souls not only reflect folklore beliefs but also fulfill symbolic and psychological functions. It is noted that Shevchenko's ballads represent one of the earliest examples of an organic synthesis of literary tradition with the archaic beliefs of Ukrainians.

In "Prychynna" the image of the rusalkas embodies the boundary between the world of the living and the dead, while also reflecting the tragedy of a girl deprived of love and community support. In contrast, in "Utoplena" the emphasis shifts to the tragic female fate and the moral consequences of social injustice, which are transformed into the demonological motif of turning into a rusalka.

It is observed that the demonological images in the ballads are not presented as independent fantastic beings but become artistic markers of the characters' psychological states and symbols of the folk worldview. It is argued that by employing folk demonological concepts, Shevchenko imbues them with new meaning: they serve not only as an explanation of the incomprehensible but also as a tool for interpreting moral and social issues.

The study also emphasizes that the interpretation of demonological motifs in Shevchenko's works contributes to a deeper understanding of his poetics, where elements of folkloric symbolism are combined with profound lyrical content.

Keywords: Taras Shevchenko, demonology, folklore, rusalkas, "Prychynna", "Utoplena", symbolism, psychologism.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.